

Lapin materiaalipankki | Anna-Erika Heikkilä

Lapin tilanne- ja kehityskuva 2022

2023 ALKE-keskustelujen pohjalle

Väestödynamikka	3
Ilmastomuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen.....	4
Kestävä yhdyskuntakehitys ja toimivat yhteydet	5
Uudistuva elinkeinoelämä ja TKI-toiminnan vahdittaminen.....	6
Osaaminen ja sivistys aluekehityksen voimavarana	7
Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy	8

Lapissa maakuntasuunnitelma ja ohjelma on yhdistetty yhdeksi asiakirjaksi, Lappi-sopimukseksi. Lappi-sopimuksen 2022-2025 visiona vuoteen 2025 on: Älykäs ja kansainvälinen Lappi on arktinen edelläkävijä. Rakennamme maailman puhtaimmassa maakunnassa kestäväää kilpailukykyä, hyvinvointia ja menestystä. Yllä oleva kuvio tiivistää Lappi-sopimuksessa aluekehittämistä ohjaavat seitsemän Lapin vahvuuksiin perustuvaa strategista painopistettä ja yhteisesti tunnistetut läpileikkaavat teemat. #RakkauestaLappiin

Lapin viime vuosien väestökehityksen kuva on ollut aiempia vuosia positiivisempi. Maahanmuuton lisäksi myös kuntien välinen nettomuutto oli viime vuonna ensimmäisen kerran positiivinen vuoden 1962 jälkeen. Myönteinen kehitys on jatkunut tänä vuonna ja tammi-syyskuussa yhdeksän Lapin kuntaa on onnistunut kerryttämään muuttovoittoa kuntien välisessä nettomuutossa. Viime vuoden huippulukemiin kokonaisnettomuuton osalta (+570) ei yllätä, mutta positiivinen vire jatkuu (tammi-syyskuu +25). Luonnollinen väestönkasvu on ollut Lapissa miinuksella jo pitkään ja tänä vuonna myös Rovaniemellä. Nettomaahanmuutto on ollut positiivinen kaikissa Lapin seutukunnissa.

Lapissa väestö- ja muuttoliikekehityksen erot eivät näy kaupunki-maaseutuajottelun mukaisesti. Kaupungeista ainoastaan Rovaniemen kehitys on ollut positiivinen, jonka lisäksi kehitys on myönteinen Pohjois-Lapin ja Tunturi-Lapin kunnissa. Kemin ja Tornion väestökehitys on ollut pitkään aleneva, mutta Kemijärvellä on tapahtunut käänne positiivisempaan kuntien välisessä muuttoliikkeessä.

Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan Lapin väestömäärä alittaisi 170 000 vuonna 2030. Väestökehitys oli kuitenkin jo ennusteen ensimmäisenä vuonna positiivisempi, väestömäärä laski vain 170 henkilöllä ja ylitti ennusteen lähes 600 henkilöllä, joten **Lapin väestökehityksen arvioidaan olevan tilastokeskuksen ennustetta positiivisempi.** Väestön ikääntymiskehitys jatkuu osin eliniän nousun vaikutuksesta ja yli 64-vuotiaiden osuus nousee. Lapin sisäiset alueelliset erot väestön ikärakenteessa ja siten myös huoltosuhteessa ovat huomattavia. **Huoltosuhte on Lapissa korkeampi kuin koko maassa ja ennusteiden mukaan tulee kasvamaan.**

Väestön väheneminen ja ikääntyminen ovat Lapille suuria haasteita erityisesti heikentyvän huoltosuhteen, peruspalvelujen turvaamisen ja työvoiman riittävyyden näkökulmista. Lapin kunnat, kehittäjäorganisaatiot, yritykset ja oppilaitokset sekä kolmas sektori tekevät yhdessä töitä alueen veto- ja pitovoimaisuuden kehittämiseksi. Toimenpiteitä tarvitaan lapsiperheiden, työvoiman, opiskelijoiden ja maahanmuuttajien houkuttelemiseksi ja kiinnittämiseksi alueelle pysyvästi. **Asuntopula ja asumisen taso ovat haasteita ja jopa kasvun esteenä monessa Lapin kunnassa.** Asunnoista on puutetta niin pitkäaikaisessa kuin sesonkiluonteisissa asumistarpeissa. Asuntopulaan tarvitaan uudenlaisia ratkaisuja eli Lappiin muuttaville kohtuuhintaisia ja riittävän hyvätasoisia asuntoja.

Vieraskielisiä Lapin väestöstä on 3 %. Ulkomaalaisten ja vieraskielisten määrä ja osuus Lapin väestöstä on kasvussa, jota työperusteisen maahanmuuton edistäminen nopeuttaa. **Maahanmuuton edistämistä tukee laajalla toimijaverkostoyhteistyöllä valmisteltu Lapin maahanmuuttostrategia 2030+**, joka tähtää siihen, että Lappi on koti kaikille. Strategia edistää maahanmuuttaneiden kotoutumista ja työllistymistä, työ- ja koulutusperusteista maahanmuuttoa, osaavan työvoiman saatavuutta, työelämän monimuotoisuutta sekä hyviä väestösuhteita ja yhdenvertaisuutta.

Tilapäisen suojelun perusteella Suomeen tulleet ukrainalaiset eivät vielä näy väestötilastoissa. Lapissa on (10/2022) tilapäistä suojelua saavia vastaanottopalveluiden piirissä (vastaanottokeskuksissa, kuntamallipaikoilla, yksityismajoituksessa) lähes 1 080 henkilöä. Valtaosa tilapäistä suojelua saavista voi keväällä 2023 saada kotikunnan, jolloin he siirtyvät vastaanottopalveluista kuntien ja hyvinvointialueiden palveluiden piiriin. ELY-keskuksen tulee varmistaa yhteistyössä kuntien ja muiden toimijoiden kanssa tilapäistä suojelua saaneille riittävät kotoutumista ja työllistymistä tukevat palvelut. Migrin arvion mukaan tilapäistä suojelua saavien määrä tulee lisääntymään Suomessa.

Monipaikkaisuus ja etätö tukevat Lapin väestökehitystä. Lapissa monipaikkaisuus näyttäytyy enemmän ympärivuotisesti kuin eteläisemmässä Suomessa. Lisäksi alueen palvelutarjontaan ja -kysyntään heijastuvat matkailijoiden ja matkailutyövoiman palvelutarpeet. Väestötilastointi ei tuo esiin väkiluvun vaihtelua vuoden aikana, jota voimistaa lisääntynyt etätö. Etätöläisiä pyritään kiinnittämään pysyviksi asukkaiksi. Selvityksen mukaan tärkeimpiä syitä Lappiin muutolle ovat ainutlaatuinen luonto, parempi tasapaino työn ja vapaa-ajan välillä, asumisen kohtuuhintaisuus sekä turvallisuus. Lapin työpaikkatarjontaa on tärkeää tuoda esille potentiaalisille työnhakijoille aktiivisesti ja monin tavoin.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan parempi, vuoden päähän ennallaan

Päästömäärät Lapissa ovat olleet jo pitkän aikaa hienoisesti laskussa. Päästökehityksen arvioidaan pysyvän ennallaan tai jopa laskevan nykyistä enemmän pidemmällä aikavälillä. Hinku-laskennan mukaan päästöt/asukas olivat 8,4 co2ekv.t (vrt. 9,2 co2ekv.t vuonna 2019). Päästöistä suurin osa tuli liikenteestä. Seuraavaksi suurimmat olivat maatalous ja työkoneet. Kaukolämmön päästöjen laskua edellisvuoden tasosta selittää öljystä ja turpeesta luopuminen. **Maan keskimääräistä suuremmat asukaskohtaiset päästöt Lapissa selittyvät mm. harvalla asutuksella ja pitkillä välimatkoilla**, mikä aiheuttaa haasteita joukkoliikenteelle ja korostaa yksityisautoilua. Myös omakotiasuminen ja asumiskannan ikä vaikuttavat päästöihin.

Uusiutuvien energianlähteiden osuus Lapissa on vahva ja esimerkiksi tuulivoiman tuotanto on kasvussa. Vuonna 2021 Lapissa tuotetusta sähköstä 86 % oli uusiutuvaa (vesi- ja tuulivoima) kun sama luku koko maassa oli 35 %. **Lappi** tuottaakin 27 % Suomen uusiutuvasta sähköstä, **on laskennallisesti omavarainen sähköntuotannossa** ja tuottaa uusiutuvaa sähköä lähes koko maakunnan sähkönkulutuksen verran. Lapin sähkönkulutus on kasvanut pidemmällä aikavälillä hieman muuta maata enemmän johtuen mm. taloudellisesta kehityksestä. Lapissa on 7 HINKU-kuntaa ja 7 KETS-kuntaorganisaatiota.

Suomen lakisääteisistä suojelualueista 67 % sijaitsee Lapissa ja kaikista suojelluista metsistä 64 % on Lapissa. Lahopuun määrä on vähentynyt mutta on selvästi muuta maata parempi. Vaikka alkuperäiseen tilanteeseen verrattuna luonnontilaista suoluontoa on vähän, on sitä määrällisesti paljon Lapissa. Yksityismetsien suojelun METSO-ohjelman tavoitteet on Pohjois-Suomessa lähes saavutettu mutta pinta-ala on pieni.

Kemi-Tornion alueella on kansainvälisessäkin mittakaavassa merkittävä teollista kiertotaloutta edistävä kiertotalouskeskus, jonka pysyvä rahoitus tulisi varmistaa. **Teollisessa kiertotaloudessa on merkittävät mahdollisuudet Lapille säästää luonnonvaroja ja lisätä alueen elinvoimaa.** Lapin AMK:ssa kiertotalous on vahvasti opetuksessa ja T&K -toiminnassa sisällä. Lappi on mukana YM:n koordinoimassa kansallisessa kiertotalouden Green Deal-työssä. Kiertotalous näkyy ennen kaikkea teollisena kiertotaloutena pääasiassa Meri-Lapissa. Kiertotalouden toteuttamista muualla Lapissa ja ihmisten arjessa haastaa pitkät välimatkat ja pienet volyymit.

Maakunnan yhteistyöryhmän alaisuudessa toimiva Lapin Vihreän siirtymän jaosto edistää Lapin Green Deal – tiekartan mukaisesti Lapin vihreää siirtymää. Lapissa on haettu ja käynnistetty useita ilmastotyötä tukevia ja sopeutumista edistäviä hankkeita. Lappi on mukana EU:n Horisontti-ohjelman sitoumuksessa ilmastomuutokseen sopeutumisen edistämiseksi. Jaosto on linjannut maakunnallisen ilmastosuunnitelman laatimisesta ja koordinoitun ilmastotyön käynnistämisestä sisältäen sopeutumistyön. Erillistä sopeutumis suunnitelmaa Lapilla ei vielä ole.

Merkittäviä haasteita Lapin päästövähennyksille ovat liikennesektorin energiamurroksen toteuttaminen oikeudenmukaisesti ja kilpailukykyä vaarantamatta ja korvaavien energialähteiden löytäminen erityisesti turpeelle. Sähköautojen suurteholatauspisteiden heikko kattavuus erityisesti pohjois- ja itä-Lapissa haittaa sähköautoilun kasvua. **Vihreän siirtymän ratkaisujen tarjoaminen muille (tuulivoima ja sen mahdollistama vetytalous, kaivokset, kiertotalousratkaisut, metsän tuottama arvonnisa ja vihreät innovaatiot) nähdään merkittävänä elinvoiman mahdollisuutena mutta haasteena on niiden tarjoaminen omaa kestävyyttä vaarantamatta.** Maataloudessa haasteita asettaa luonnonolojen sanelema karjatalousvaltaisuus sekä turvepeltojen suuri osuus ja maatalouden kriisi. Toisaalta turvepellot ovat pitkälle monivuotisella nurmella, mikä vähentää päästöjä. Sekä PK-yritys sektorin että kuntakentän siirtymää hidastaa Lapin olosuhteet huomioivan tiedon, osaajien ja tuen sekä viestinnän puute, koronan heikentämä talous ja TKI-toiminnan vähäisyys.

Lappi tavoittelee myös elonkirjon heikkenemisen pysäyttämistä suunnitteilla olevan biodiversiteettistrategian avulla. Keskeisiä keinoja tähän työhön ovat mm. metsätalouden luonnonhoidon, jatkuvapuiteisuuden ja vapaaehtoisen suojelun lisääminen, sekä metsänomistajien ja metsäammattilaisten osaamisen vahvistaminen metsien eri ansaintamodoista ja hoito- ja käyttötavoista. Lapin tavoitetta kestävästä ja ilmastoviisaasta metsien monikäytöstä tukisi hoitotyörästien purun edistäminen mm. alempiasteisen tiestön kuntoon vaikuttamalla, kompensatiomarkkinoiden kehittäminen, metsien tuottaman arvonnisan kasvattamiseen tähtäävän TKI-toiminnan vahvistaminen, avoimen metsätiedon hyödyntämisen kehittäminen huomioimaan metsien eri käyttömuodot sekä metsäluomun ongelmiin puuttuminen.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan ennallaan, viiden vuoden päähän parempi.

Lapin kestävän aluerakenteen muodostavat erilaiset keskuksat. Kemi-Tornion alue on teollisuuden, logistiikan ja kansainvälisen kaupan keskittymä. Rovaniemi kehittyy maakunnan suurimpana kaupan, koulutuksen ja matkailun keskuksena. Aluekeskuksina kasvaa odotetaan Kittilään, Sodankylään, Kemijärvelle ja Ivaloon. Pandemian shokkivaiheen jälkeen ja kasvavan digitalisaation myötä **Lapissa näkyy suomalaisten kiinnostus kausiasumiseen ja monipaikkaiseen työhön, ja se haastaa rakenteita sekä kannustaa hakemaan ratkaisuja kaksoiskuntalaisuuteen.** Monipaikkaisuudesta ja sen tuomista uudenlaisista mahdollisuuksista Lapissa on käynnistynyt useita kehittämishankkeita viime vuosina. Usea kunta kärsii asuntopulasta, mikä vaikeuttaa erityisesti sesonkityöntekijöitä löytämään asuntoa.

Muuttuneen geopolitiikan myötä huoltovarmuuden ja sotilaallisen liikkuvuuden toimintaedellytykset on varmistettava Pohjois-Suomessa. Meriliikenteen vaihtoehtoisten kuljetusreittejä tulee kehittää ja keskeisten kuljetusreittien toimintavarmuus turvata rautatie- ja maayhteyksien osalta Pohjois-Suomesta Ruotsiin ja Norjaan. Energiakriisiin myötä lisääntyvän tuulivoimarakentamisen mahdollistava liikenneinfrastruktuuri kuljetuksille tulee olla riittävässä kunnossa. Erikoiskuljetusten määrän nähdään kasvavan myös kaivosten tarpeiden myötä. Myös aurinkosähkön osuus voi kasvaa energialähteenä, jolloin teollinen aurinkosähkön tuotanto lisääntyy mahdollisesti myös Lapissa.

Perämeren satamista aukeaa yhteys eurooppalaiseen moottoriteiden verkostoon ja Tornion kautta kulkee Suomen ainoa rautatieliikenteen maayhteys Ruotsiin ja edelleen Eurooppaan. Kemi-Tornio alue tulee kehittymään lähivuosina Barentsin alueen logistisena keskuksena satama- ja maalogistiikkaan liittyvien suurinvestointien ansiosta. Toiminnassa olevat ja eri suunnitteluasteilla olevat kaivokset, kuten Sokli ja Suhanko, sekä uudet teollisuusinvestoinnit kasvattavat liikennemääriä nykyisestä. Esimerkiksi Kemin Metsä Fibren uuden tehtaan kuljetusten tarvitseman tieverkon parantamiseen ei ole riittävä rahoitusta. Tavoitteena lyhyellä aikavälillä on Laurila–Tornio–Haaparanta- ja Tornio-Kolari-välisen ratayhteyksien sähköistys, Kemijärvi–Salla -radan palauttaminen liikennöintiin ja henkilöliikenteen avaaminen Ruotsin puolelle. Pidemmän aikavälin tavoitteena on Lapin poikittainen ratayhteys Kemijärvi-Sodankylä-Kittilä- Kolari (Ylläs)- välille ja siitä mahdollinen yhteys myös Ruotsin puolen rautatieverkkoon ja edelleen esimerkiksi Narvikin satamaan. Päärata, valtatie 4 ja 29 Tornioon asti, Lapin lentoasemat ja Kemin satama ovat osa TEN-T-ydinverkkokäytävää.

Pääväyläverkkoon kuuluvat valtatie 4 ja 21 ovat kansainvälisiä liikennekäytäviä, joiden kunnosta tulee pitää huolta saavutettavuuden turvaamiseksi. **Tulevaisuudessa on tärkeää kehittää myös poikittaisia tieyhteyksiä,** kuten kantatiet 80, 81 ja 82 sekä maantie 955. **Tieverkon kunnan rapistumiseen liittyy vakavia riskejä.** Alempi tieverkko ja siltojen kunto eivät enää vastaa elinkeinoelämän eikä asukkaiden tarpeita.

Lapin **kaikki lentoasemat matkaketjuineen ovat välttämättömiä Lapin nopealle ja kansainväliselle saavutettavuudelle,** erityisesti matkailualueille. Lentoliikenteen yhteydet, etenkin suorat kansainväliset reitit ja charterlennot ovat palautuneet pandemian jälkeiselle tasolle ja ylikin. Tulevaisuudessa sähköinen lentoliikenne luo mahdollisuuksia myös Lapin saavutettavuuden parantumiselle ja vihreää siirtymää tukevalle lentoliikenteelle.

Kävelyn ja pyöräilyn osuuden odotetaan kasvavan kaupunkiseuduilla, alue- ja matkailukeskuksissa. Myös uusia joukkoliikenteen muotoja kehitetään, mutta kattava palvelutaso ei toteudu markkinaehtoisesti. Viranomaisten järjestämän julkisen henkilöliikenteen merkitys on jatkossakin oleellinen. Henkilöauto on monin paikoin Lapissa ainoa varteenotettava liikkumismuoto pitkien etäisyyksien vuoksi.

Tietoliikenneyhteydet eivät ole Lapissa vielä tulevaisuuden ratkaisujen edellyttämällä tasolla ja kuntien välillä esiintyy voimakasta vaihtelua. 4G-verkko ulottuu suurimpaan osaan tieverkosta ja 5G-verkkoa rakennetaan kasvualueille. Valokuituyhteyksien kattavuudessa on merkittäviä puutteita. Pitkien välimatkojen vuoksi laajakaistarakentaminen Lapissa edellyttää julkista tukea. **Uusi kansallinen tukilainsäädäntö määrittelee suurimman osan Lapin kunnista kalleimpaan maksuluokkaan, mikä tekee hankkeista kunnille liian kalliita.** Huoltovarmuuden turvaamiseksi tietoliikenteen runkoverkkojen tarvitaan Pohjois-Suomesta Ruotsiin ja Norjaan. Matkapuhelinverkon katvealueet aiheuttavat ongelmia alueelle liikkuville sekä julkisen henkilöliikenteen toimijoille. Taustajärjestelmäpohjaisia lippu- ja maksujärjestelmiä vaaditaan liikennepalvelulain ja sopimusten perusteella, mutta ne toimivat heikosti katvealueilla. **Mobiiliverkon laajakaista- ja puhelinyhteyksien tarjonnan kehittäminen vaatii tukiasemien lukumäärän selkeää kasvattamista, jota tulee vauhdittaa esimerkiksi kasvattamalla yleispalveluvelvoitetta,** jonka nykyinen nopeusvaade on täysin riittämätön eikä huomioi lisääntyvää kakkosasumista.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan ennallaan, vuoden päähän huonompi

Alkuvuoden myönteiset suhdannenäkymät ovat muuttuneet Venäjän hyökättyä Ukraina. Energian hinta, tuotantokustannukset, rahtikulujen kasvu ja yleinen epävarmuus laskevat yritysten odotuksia tulevaan. Tästä huolimatta **Lapin tulevaisuuden näkymät ovat edelleen kokonaisuutena positiiviset**. Vihreä siirtymä ja digitaalisuus haastavat yrityksiä uudistumaan. **Lapin mineraalit, bioraaka-aineet, kiertotalous ja uusiutuva energia ovat keskeisessä roolissa vihreän sähköistyvän yhteiskunnan toteuttamisessa, omavaraisuudessa ja huoltovarmuudessa**. Teollisuuden suhdannekehitys jatkuu vahvana ja matkailualalla toipuminen koronan aiheuttamasta suhdannelaskusta on toimialoista nopeinta. Yritykset ovat pystyneet tekemään rahoitusjärjestelyjä, joten pelätty konkurssiaalto ei ole toteutunut.

Kiinnostus Pohjoismaiden välistä yhteistyötä kohtaan on lisääntynyt. **Lapin yritykset etsivät nyt kasvua läntisten yhteyksien avulla kansainvälisille markkinoille**. Valmisteilla olevan Lapin teollisuusstrategian tavoitteena on kehittää aluetta entistä vahvemmaksi pohjoisen kansainväliseksi logistiseksi solmukohtaksi, joka on oleellinen osa Pohjois-Ruotsissa ja –Norjassa toteutettavia investointeja. Suomen, Ruotsin ja Norjan pohjoisosien investointipotentiaali ylittää 160 miljardiin euroon, josta Lapin osuus noin 18 miljardia euroa. **Pohjoiskalotin neuvoston ehdotus Suomen, Ruotsin ja Norjan hallitusten välisestä Yhteinen Pohjoinen –ohjelmasta vauhdittaisi näitä potentiaalisia investointeja uusiutuvien energiamuotojen käyttöönotossa ja biomateriaaleihin siirtymisessä**. Suurteollisuuden rakennemuutos ja osaavan työvoiman saatavuus asettavat alalle haasteita. Samaan aikaan Suomen metsäteollisuushistorian suurin investointi kotimaahan (arviolta 2 miljardia euroa) on valmisteilla Kemiin. **Biotuotetehdas lisää Suomen vuotuista vientiä noin puolella miljardilla eurolla**. Tehdasalueella on kiivain rakennusvaihe menossa, erilaisia osajia on yli 3 000 henkilöä. Teollisuuspalveluyrityksillä on ollut hyvin töitä kotimaassa tuulivoimarakentamisen, kaivosten ja metsäteollisuuden suurhankkeiden parissa sekä Pohjois-Ruotsin teollisuushankkeiden ja Kiirunan alueen rakentamisessa. Uutena kiertotalouden avauksena Kemiin suunnitellaan tekstiilin kierrätykseen erikoistunutta tehdasta.

Kaivosteollisuudessa odotukset ovat myönteisiä. Kaivosten vuosittaisilla satojen miljoonien investoinneilla on merkittävä vaikutus aluetalouteen Lapissa ja palveluhankintojen myötä laajemmin. Kaivosten kokonaislouhinta pysyi viime vuonna edellisen vuoden tasolla. Yhtiöiden panostukset malminetsintään ovat noin 50 miljoonaa eurossa vuodessa. Malminetsintä ja kehittyneet menetelmät edistävät uusien kaivosten käynnistymistä. **Lapilla on vetovastuu kaivannaistoiminnan kehittämisessä Itä- ja Pohjois-Suomen alueella, ja se on aktiivinen toimija mineraalialueiden kansainvälisissä verkostoissa**.

Ahdinkoon ajautuneella matkailu- ja ravintola-alalla alkava kausi näyttää positiiviselta. **Lapin vetovoima ei ole hävinnyt kriisien myötä**. Lapin matkailukeskukset Levi, Meri-Lappi, Pyhä-Luosto, Rovaniemi, Saariselkä ja Ylläs kasvavat edelleen. Kuitenkaan osa alan yrityksistä ei usko näillä energian ja ruoan hinnoilla selviävänsä kevääseen. Talvikauden onnistumiseen vaikuttavat myös työvoiman saatavuus ja asuntopula. Tämän hetken varaustilanne on hyvä, ohjelmalveluyritysten osalta huippuvuosien tasoa. Lappiin on luvassa ennätysmäärä lentoja Keski-Euroopasta. Kansainvälisiä reittilentoja tulee Rovaniemelle, Kittilään ja Ivaloon. Enontekiön lentoaseman matkustajaennätys tulee charterlentojen varausten mukaan ylittymään. Ympärivuotisten palveluiden kehittämistä jatketaan.

Lapin BKT/asukas vuonna 2019 jatkoi kasvua. T&K menoista vuonna 2020 yli puolet muodostuivat korkeakoulu-sektorin menoista. Suurin osa Lapin yrityksistä on pk- ja mikroyrityksiä. Suurilta osin tämän vuoksi **Lapissa yritysten osuus maakunnan T&K-menoista on Suomen alhaisin, 32%**. Samasta syystä yritysten ja oppilaitosten T&K-yhteistyö on vähäistä. Lapissa on maan toiseksi vähiten TKI-euroja käytössä suhteutettuna TKI-toimintaan käytettyihin henkilötyövuosiin. **Uutta Lapin älykkään erikoistumisen strategiaa rakennetaan elinkeinoelämän tarpeiden pohjalta ja sillä osaltaan haetaan ratkaisuja yritysten ja tutkimus- ja koulutuslaitosten TKI-toiminnan kohtaongelmaan ja yritysten innovaatiokyvykkyyksien kehittämiseen**. Lapissa on käynnissä merkittäviä TKI-hankkeita oppimisympäristöjen kehittämiseen. Teollisuus 4.0 teeman alla kehitetään oppilaitosten osaamista ja työnjakoa. Ammatillisen koulutuksen puolella vastataan uudistuvan ajoneuvoteknologian edellyttämiin koulutustarpeisiin. Tulevina vuosina TKI-osaamista haetaan vedyn ja siihen liittyvien synteettisten polttoaineiden raaka-aineiden ympäriltä. Kiertotalouskeskus on keskeinen TKI-ekosysteemialusta ja verkostoyhteistyön kehittäjä. Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan parempi, vuoden päähän parempi

Työllisten määrä ja työllisyysaste eivät vielä alkuvuoden 2022 aikana yltäneet Lapissa aivan koronapandemiaa edeltävälle tasolle ja työvoimaan kuulumattomien määrä on jäänyt aiempaa korkeammaksi. Työttömien määrä on maaliskuusta alkaen alittanut koronapandemiaa edeltävät luvut ja **elokuussa työttömien määrä alitti jo 8 000, joka tapahtui edellisen kerran vuonna 1990**. Pitkäaikaistyöttömien määrä laskee, mutta on edelleen korkea. Työnhakijoiden ikärakenne, osaamisvajeet ja työkykyyn liittyvät tekijät hidastavat työttömien työllistymistä.

Venäjän hyökkäyssodan laaja-alaiset vaikutukset muodostavat epävarmuustekijän tulevalle työllisyyskehitykselle. Vielä vaikutukset eivät työllisyydessä ja työttömyydessä näy. Syksyllä lappilaisista pk-yrityksistä edelleen joka viides arvioi henkilökunnan määrän kasvavan vuoden aikana ja henkilöstön sopeuttamisen tarvetta oli vain 3 % vastaajista. Osa yrityksistä on varautunut epävarmoihin tulevaisuuden näkymiin lomautuksia koskevilla muutoseuvotteluilla.

Elokuun lopussa Lapin työttömistä 640 oli vieraskielisiä ja 550 ulkomaan kansalaisia. Tilapäisen suojelun perusteella tulleita ukrainalaisia on työnhakijana noin 250, joista työttömiä puolet (11/2022). Ukrainalaisille on tarjottu palveluja työnhakuun ja opiskelumahdollisuuksia. **Yritykset ovat kiinnostuneita ukrainalaisista työvoimana ja esimerkkejä onnistuneista työllistymisistä on eri puolilta Lappia**. Osin puutteellinen kielitaito sekä yhteisen kielen löytäminen ovat luoneet haasteita nopealle työllistymiselle.

Työvoiman kysyntä on jatkunut viime vuoden tapaan Lapissa ennätysellisen vilkkaana. Määräaikaisten kausiluontoisten työpaikkojen lisäksi myös yli vuoden työmahdollisuudet ovat lisääntyneet. Kysynnässä näkyvät vahvimmin palvelu- ja hoiva-alan sekä rakentamisen työvoimatarpeet. **Uusien työpaikkojen lisäksi työvoiman kysynnässä näkyy eläköityminen ja lisääntynyt vaihtuvuus**. Myös Pohjois-Ruotsi ja -Norja osana lappilaisten työmarkkina-alueita houkuttelevat työvoimatarpeineen lappilaisia osaajia. Lapille ominaista on pendelöinti rajan yli Norjaan ja Ruotsiin. Kuntien välinen päivittäinen pendelöinti näkyy Lapissa lähinnä Kemi-Tornio seutukunnassa. Työvoiman saatavuushaaste kohdistuu yhä useammille aloille yrityksissä ja julkisella sektorilla. Useampi kuin joka toinen toimipaikka on kokenut rekrytointiongelmia. **Yleisen suhdannetilanteen jälkeen toiseksi merkittävin pk-yritysten yritystoiminnan kehittämisen este on osaavan työvoiman saatavuus**. Matkailussa haasteita on lisännyt alalla työskennelleiden siirtyminen pandemia-aikana muille aloille tai koulutukseen. Useilla paikkakunnilla asuntopula on muodostunut työvoiman saamisen esteeksi.

Lapin toimijoiden yhdessä työstämässä osaavan työvoiman saatavuuden toimenpidesuunnitelmassa (6/2022) tunnistettujen teemojen (kohtaanto, osaaminen, veto- ja pitovoima ja infra) mukaisia toimenpiteitä on lähdetty viemään käytäntöön kansallisia ja EU-rahoituksia hyödyntäen. Lapissa on varauduttu suurten teollisuushankkeiden työvoimatarpeisiin toteuttamalla jo hankkeiden suunnitteluvaiheesta lähtien tiivistä yritysten, aluekehittäjien, oppilaitosten ja elinkeinoyhtiöiden suurhanketoimintamallia. **Lapille etätö ja uudenlaiset työjärjestelyt ovat mahdollisuus kilpailun kiristyessä osaavasta työvoimasta**.

Koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton edistäminen on keskeinen osa osaavan työvoiman tarpeisiin vastaamista ja Lapin maahanmuuttostrategiaa 2030+. Lappi on ilmoittautunut mm. sote- lähtömaakoulutuksen yhdeksi pilottialueeksi. Valtakunnallisen Talent Boost -ohjelman alueellinen toimeenpano on käynnistynyt. Alueellisten Talent Boost- ja Hub- toimijoiden kanssa kehitetään virtuaalista International House of Lapland – verkkoportaalaa.

Perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuus on Lapissa korkeampi kuin koko maassa keskimäärin, mutta **korkeasteen tutkinnon osuus on positiivisesta kehityksestä huolimatta edelleen alempi kuin koko maassa**. Alueen sisäiset koulutustasoerot ovat osin elinkeinorakenteen vuoksi huomattavia. **Lapissa on suuri työvoimatarve ammatillisista osaajista**. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista reilu 50 % jää Lappiin ja Lapin yliopistossa opiskelleista vajaa 30 %. Tässä näkyy osittain korkeakoulutuksen omaa aluetta laajempi koulutustehtävä. Toisaalta Lapista puuttuu useiden alojen korkeakoulu- ja yliopistotason koulutustarjontaa, mikä näkyy ko. alojen työvoiman saatavuushaasteina. Monimuoto- ja etäopiskelumahdollisuudet tukevat koulutuksen saatavuutta Lapissa. **Osaamisen kehittämisessä korostuu yhä enemmän jatkuva oppiminen ja sen mahdollistaminen työssä oleville, mikä tukee myös koulutustason nostamista**.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan parempi, vuoden päähän ennallaan

Lapissa kuntien väliset hyvinvointi- ja terveyserot ovat melko suuria. THL:n selvityksen mukaan **Lapissa sairastetaan edelleen enemmän kuin maassa keskimäärin**. Lappilaiset kärsivät keskimääräistä enemmän tuki- ja liikuntaelinsairauksista, tapaturmista, mielenterveyden vakavista häiriöistä ja sepelvaltimotaudista. Nuorten mielenterveyspalveluiden tarve jatkaa kasvuaan. Tämä näkyy mm. psykiatrisen laitoshoidon tarpeen lisääntymisenä ja avohoidon jonoina. Tarvitaan uusia keinoja, joilla avohuollon palveluja voidaan lisätä ja tarjota monialaisen yhteistyön kautta. Palveluiden puute näkyy nuorten opiskelujen viivästymisenä, työkyvyttömyyden tai osatyökykyisyyden lisääntymisenä ja lisää polarisoitumista huonosti ja hyvin pärjääviin.

Sosiaali- ja terveydenhuollon osaajien eläköityminen aiheuttaa ongelmia työvoiman saatavuuteen. Perusterveydenhuollon haasteet (työvoima- ja vuodepaikkapula) ovat johtaneet siihen, että **erikoissairaanhoidossa hoitojaksot pidentyvät ja niiden saatavuus on heikentynyt**. Terveydenhuollon kuormitus vaikuttaa myös työttömien työkyvyn arviointiin ja selvitysten pitkittymiseen. Parhaimmillaan SOTE-keskukset vahvistavat toimijoiden osaamista esim. varhaisessa tunnistamisessa ja tarpeen mukaisiin palveluihin ohjaamisessa. Sairastavuuden vähentymisessä on kuitenkin tapahtunut myönteistä kehitystä ja terveydentilan seuranta on parantunut. Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamiseksi on välttämätöntä huolehtia sosiaali- ja terveyspalvelujen saavutettavuudesta sekä terveyttä edistävästä ja ennaltaehkäisevästä toiminnasta. Digitaalisten palvelujen kehittäminen on tarpeen ja niiden avulla pystytään vähentämään kustannuksia. Kuitenkin ne eivät täysin korvaa henkilökohtaisia kontakteja. **Lapin puutteelliset laajakaistayhteydet haastavat digitaalisten sosiaali- ja terveyspalveluiden yhdenvertaisen tarjonnan**. Palvelujen kehittämisessä on huomioitava myös rajat ylittävän yhteistyön mahdollisuudet sekä saamenkielisten palvelujen saatavuus.

Osallisuuden ja hyvinvoinnin näkökulmasta Lapin pitkät välimatkat ja heikot kulkuyhteydet aiheuttavat haasteita sosiaalisten kontaktien ylläpitoon, harrastustoimintaan ja vaikuttamismahdollisuuksiin. **Itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus on Lapissa yksi maan korkeimpia**. Etäyhteyksillä pidettävä yhteydenpito ei välttämättä poista yksinäisyyden kokemusta etenkin, jos ei ole tarvittavia välineitä ja osaamista etäyhteyksien toteuttamiseen. Erityisen vahvasti nämä ongelmat vaikuttavat nuoriin. Nuorten määrän väheneminen kunnissa tuo haasteita etsivän nuorisotyön ja työpajatoiminnan järjestämiseen.

Järjestötoimintaan osallistuvien osuus on Lapissa viime vuosina pysynyt vakaana. Järjestöt tarjoavat aktiivisuutta ja hyvinvointia lisäävää harrastus- ja vapaaehtoistoimintaa, kuntoutuksen palveluita ja myös palkkatyötä. Järjestöt ovat tärkeitä toimijoita matalan kynnyksen hyvinvoinnin ja terveyden edistäjinä. Kolmannen sektorin toimijat muodostavat hyvinvointialueen, kuntien ja yritysten kanssa lappilaisen hyvinvointiverkoston. Kuntalaisten tarpeiden kuuleminen hyvinvoinnin- terveyden ja turvallisuuden palveluiden suunnittelussa vaatii merkittävää panostamista ja uusia avauksia. Vain neljällä lappilaisella kunnalla ei ole parannettavaa kuntalaisten osallisuuden edistämisessä. Monelta kunnalta puuttuvat vielä osallisuusohjelma, yhteisbudjetoinnin mallit tai esillä olevat kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet.

Työllisyyspalveluissa TE-2024 rakenneuudistus tulee olemaan suuri ponnistus, jossa TE-palvelut siirtyvät kuntien tai yhteistoiminta-alueiden vastuulle. Erilaisten organisaatiokulttuurien yhdistyminen vaatii vahvaa muutosjohtamista. Tähän siirtymään kunnat tarvitsevat tukea esim. kehittämishankkeilla, kuten SOTE-uudistuksessa.

Ennen koronapandemiaa negatiivisia tuloksia teki jopa kaksi kolmesta Lapin kunnista ja negatiivisen vuosikatteen kuntien määrä oli lisääntymässä. Koronavuodet 2020-2022 ovat olleet kuntataloudessa poikkeuksellisia. Vuonna 2021 Lapin kunnista ylijäämäisen tuloksen teki 18 kuntaa ja alijäämäisen puolestaan 3 kuntaa. Vuosikate oli kaikissa Lapin kunnissa positiivinen vuonna 2021. Vuonna 2022 painotettu tuloveroprosentti (21,18) on Lapissa ollut koko maan keskimääräiseen lukuun verrattuna 1,16 korkeampi. Syksyllä 2022 harkinnanvaraista valtionosuuden korotusta Lapin kunnista haki kolme, joista yhdelle sitä myönnettiin.

Lapin kuntien talousarviovuosi 2023 tulee olemaan vielä kohtuullinen, mutta suunnitelmavuodet 2024-2025 ovat monella tavalla epävarmoja ja huonosti ennustettavia johtuen mm. Sote- ja TE24-uudistusten vaikutuksista. Nämä uudistukset kuormittavat pienillä henkilöstöresursseilla toimivia kuntia. Kuntasektorilla tapahtuu iso muutos ensi vuoden alussa, kun yli 7 600 työntekijää siirtyy hyvinvointialueen palvelukseen. **Keskeisiä haasteita Lapin kunnissa tulevat seuraavina vuosina olemaan muun muassa talouden tasapainon säilyttäminen, osaavan työvoiman saaminen, asuntotilanteen parantaminen sekä tarpeellisten perusparannusten ja investointien tekeminen**. Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan ennallaan, vuoden päähän ennallaan